

DAIKTAVARDINIO JUNGINIO GRAMATINIO APIBRĖŽTUMO RAIŠKA LIETUVIŲ, BESIMOKANČIŲ PRANCŪZŲ KALBOS, TEKSTYNE

Vitalija KAZLAUSKIENĖ

Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, Romanų filologijos katedra, Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: vitalija.kazlauskiene@yahoo.com

Įteikta 2015-11-26; priimta 2016-05-12

Prancūzų kalbos apibrėžtumo tyrimas aktualus lingvodidaktikos ir kalbotyros atžvilgiu – analizuojami sunkumai, su kuriais susiduria lietuvių auditorija, besimokydama prancūzų kalbos. Lietuvių ir prancūzų kalbose esama įvairių apibrėžtumui reikšti vartojamų priemonių. Šio darbo tikslas – išanalizuoti daiktavardinio junginio gramatinio apibrėžtumo vartojimo ypatumus lietuvių, besimokančių prancūzų kalbos, rašytinėje kalboje bei įvertinti jų įtaką rašytinės kalbos kokybei. Darbe apžvelgiama, kas yra apibrėžtumas, kokie jo tipai, kaip jis reiškiamas lietuvių ir prancūzų kalbose, daugiau dėmesio skiriama apibrėžtumui kaip daiktavardinio junginio kategorijai, kuri yra svarbi referencijai koordinuoti, pristatoma daiktavardinio junginio gramatinio apibrėžtumo analizė prancūzų kalbos baigiamojo egzamino rašto darbuose.

Reikšminiai žodžiai: apibrėžtumas, referencija, daiktavardinis žodžių junginys, determinantai, lietuvių, besimokančių prancūzų kalbos, tekstynas.

Įvadas. Apibrėžtumas (kategorija, raiška)

Apibrėžtumas yra daiktavardinės frazės kategorija, atliekanti svarbų vaidmenį referencijos sąvokai. „Gebėjimas turėti vieną vienintelį referentą arba būti siejamam su vienu (kad ir įsivaizduojamu) individu, kurį gali atkurti pašnekovas, vadinamas apibrėžtumu“ (Holvoet, Tamulionienė 2006: 11). Mikulskas apibrėžtumo sąvoką apibrėžia kaip „kontekstinį (ko) referentiškumą“ (Mikulskas 2006: 35). Itin išsamiai apibrėžtumo kategorija išanalizuota K. Lyons'o veikale „Definiteness“ (Lyons 1999).

Pažymėtina, kad autorius vartoja artikelio terminą įvairioms lingvistinėms priemonėms, kurių pagrindinė funkcija – apibrėžtumo / neapibrėžtumo žymėjimas (tai ne tik artikeliai, bet ir afiksai) (Lyons 1999: 47).

Kalbose esama įvairių referencijos koordinavimo priemonių, pavyzdžiui, adresantas gali pavartoti tikrinį vardą (kuris yra savaime apibrėžtas vardažodis), taip nurodydamas adresatui pažįstamą asmenį, asmeninį ar rodomąjį įvardį, o kartais užtenka parodyti pirštą,

kas turima omenyje. Žinomo / nežinomo (apibrėžto / neapibrėžto) daikto opozicija, kaip atskira kategorija, apibrėžianti daiktavardį, funkcionuoja ne visose kalbose. Ši kategorija turi morfologinį apipavidalinimą, tai yra tam tikrą kalbos dalį, kuri dažniausiai reiškia amžiną, pvz., anglų, vokiečių, prancūzų kalbose. Kitose kalbose, pavyzdžiui, bulgarų, rumunų, skandinavų, ši kategorija gali būti reiškia afiksais (kitaip vadinamais postpozicininiais artikeliais). Apibrėžtumo / neapibrėžtumo kategorijos turinys parodo, ar tas dalykas, kuris įvardytas tam tikru daiktavardžiu, yra suprantamas kaip tam tikrai daiktų klasei priklausanas (nežymimasis artikelis) arba kaip žinomas, konkretus daiktas, išskiriamas iš kitų tokių pačių daiktų (žymimasis artikelis). Kitaip tariant, signalas, rodantis, kad objektas negali būti identifiкуotas (iš ankstesnio pokalbio ar kitų žinių šaltinių), vadinamas neapibrėžtuoju, o toks, kuris parodo, kad adresatas objektą galėtų identifiкуoti, – apibrėžtuoju (Pakerys 2014: 47).

Prancūzų kalba yra artikelinė, daiktavardinis jos žodžių junginys turi determinantą, reiškiantį apibrėžtumo ypatybę. Apibrėžtumas yra determinantu išreiškia inherentinė savybė, prancūzų kalboje jis gali turėti tokias morfologines formas kaip žymimasis artikelis (*le, la, les*), savybinis ir parodomasis būdvardžiai (*son, sa, ce, etc.*), santykinis būdvardis (*lequel*). Apibrėžtas daiktavardinis junginys gali būti tekstinis (anafora arba katafora) arba referentinis atstovas. Nežymimieji ir daliniai artikeliai (*un, une, des, du etc.*), skaitvardiniai būdvardžiai (*deux, trois, plusieurs, beaucoup de etc.*), klausiamieji būdvardžiai (*quel*) išreiškia neapibrėžtumo ypatybę.

Kad daiktavardis būtų apibrėžtas, visai nereikia, kad jo referentas būtų žinomas arba identifiкуotas. Tik atsižvelgus į platesnį kontekstą, atsiskleidžia apibrėžiamoji deskripcija (Holvoet, Tamulionienė 2006: 15). Anot Holvoet'o, Tamulionienės, kaip diskurso kategorija (pragmatinė kategorija), apibrėžtumas yra universalus, net jeigu jis kalboje neturi specialių gramatinių rodiklių (ibid). Formaliai

determinacija (apibrėžtumas / neapibrėžtumas) gali būti reiškia:

- a. sintaksiškai – žodžių tvarka;
- b. daiktavardiniame junginyje: leksiškai – determinantais ir definicijomis; morfologiškai – morfemomis, pvz., rumunų postpozicininiai artikeliai;
- c. veiksmazodiniame junginyje: leksiškai – prieviksminėmis definicijomis; morfologiškai – tam tikromis morfemomis (kai kuriose kalbose objektiniu asmenavimu).

Prancūzų kalboje apie determinaciją galima kalbėti kaip apie gramatinę kategoriją, nes ji reguliariai reiškia tarnybiniu žodžiu – artikeliu, kuris įterpia daiktavardinį junginį į sakinį. Remiantis hipoteze, kad apibrėžtumo kategorijos morfolginė reikšmė atitinka semantinę reikšmę, yra atlikta daug tyrimų, skirtų pagrindiniams apibrėžtumo bruožams nusakyti semantikos požiūriu, pvz., egzistencinė presupozicija (Russell 1905), diskursinis familiarumas (Christophersen 1939), vienatinumas (unikalumas) (Corblin 1987), identifikavimas (Kempson 1975) ir t. t. Apibrėžtumo tyrimai gali būti dvejopi: vienuose tyrimo objektu pasirenkamas semantinis apibrėžtumas ir einama nuo reikšmės prie formos, t. y. žiūrima, kurie vardažodžiai gali būti interpretuojami kaip apibrėžti vs. neapibrėžti, ir tirama, kokiomis raiškos priemonėmis perteikiama vienokia ar kitokia interpretacija (šiuo keliu neretai einama tiriant apibrėžtumo kategoriją neartikelinėse kalbose (plg. Holvoet, Tamulionienė 2006; Chesterman 1991); kituose tyrimuose, atvirkščiai, einama nuo formos prie reikšmės, tyrimo objektu pasirenkant formaliuosius apibrėžtumo rodiklius – artikelius ir tiriant galimas jų reikšmes bei funkcijas (Hawkins 1991).

Apibrėžtumo tipai

Pokalbio dalyvių nustatoma referencija priklauso nuo įvairių kalbinių ir nekalbinių aplinkybių. Pagal referento identifikacijos pagrindą literatūroje skiriami deiktinis, anaforinis, kataforinis, situacinis ir inferentinis apibrėžtumo tipai,

sudarantys apibrėžtumo kategorijos branduolį (Hawkins 1991; Lyons 1999), apibrėžtumo kategorijos paribyje išskiriami vaidmens ir generinio bei taksonominio apibrėžtumo tipai.

- *Deiktinio apibrėžtumo* atveju tiesiogiai nurodomas kalbamasis daiktas ar reiškiny (šis namas). Deiktinio apibrėžtumo kalbiniai rodikliai yra parodomieji įvardžiai. Parodomojo įvardžio funkcija iš esmės yra dvejopa: jis atlieka deiktinę funkciją, bet tuo pačiu metu žymi ir apibrėžtumą. Kai kurie autoriai kaip atskirą deiktinio apibrėžtumo potipį išskiria diskurso deiksę.
- Tikrinio vardo *inherentinis apibrėžtumas*. Tikrinio vardo inherentinis apibrėžtumas panaikinamas, kai vardas vartojamas bendrinio vardo funkcija, pvz.: *Jis tikras napoleonas* (Holvoet, Tamlionienė 2006: 13).
- *Situacinio apibrėžtumo* atveju referento identifikacijos pagrindą sudaro bendrasis / platusis kontekstas, t. y. bendros pašnekovų žinios apie fizinius objektus ar socialinius bei kultūrinius reiškinius, esančius jų fizinėje aplinkoje ar sociokultūrinėje terpėje (Spraukienė 2011: 31).
- *Anaforiniam apibrėžtumui* priskiriami tie atvejai, kai daiktavardinės frazės referentas yra žinomas iš lingvistinio konteksto, nes buvo minėtas anksčiau. Situacinis – remiasi bendromis pašnekovų žiniomis apie pasaulį ir paprastai nurodo konkrečius reiškinius (*Didysis karas – tai Pirmasis pasaulinis karas*).
- *Kataforinis apibrėžtumas* reiškia, kad referentui identifikuoti reikalingą informaciją pateikia ne ankstesnis kontekstas, bet apibrėžtos daiktavardinės frazės postpozicinis išplėstinis modifikatorius (ar komplementas).
- *Inferentinio apibrėžtumo* atveju apibrėžtos daiktavardinės frazės referentas identifikuojamas dėl sąsajos su kitu, jam netapachiu referentu, kuris buvo minėtas anksčiau (Spraukienė 2011: 38).
- *Vaidmens nurodomasis* remiasi įvardijamo vaidmens išskyrimu ir leidžia skirtingomis aplinkybėmis nustatyti vienintelį tos

pačios frazės referentą (Šio vakaro spektaklyje aktorius prastai vaidino).

- *Generinio apibrėžtumo* atveju apibrėžtumas yra perkeltas iš individo referencijos lygmens į rūšies arba tipo referencijos lygmenį (Spraukienė 2011: 41).

Apibrėžtumas lietuvių ir prancūzų kalbose

Apibrėžtumas nėra lietuviams savaime suprantama sąvoka. Kokiu būdu komunikacijos akto dalyviai – adresantas ir adresatas – pasiekia, kad jų dėmesys būtų nukreiptas į reikiamą objektą? Kalbėtojo pastangą tam tikromis priemonėmis atkreipti klausytojo dėmesį į tą vienintelį į diskursą įvedamą egzempliorių trumpai galėtume apibrėžti kaip kontekstinį (arba diskurso) (ko) referentiškumą (Mikulskas 2006: 35). Taigi apibrėžiamoji deskripcija reiškia kalbėtojo ir klausytojo žinių (formuojančių diskurso erdvę) santykį su kalbos sakiniu profiluojamų daiktų pavyzdžiais ir jų gebėjimą (šio žinojimo pagrindu) tuos pavyzdžius išskirti (nustatyti su jais mentalinį kontaktą) (ibid). Lietuvių kalboje pagrindinė gramatinė apibrėžtumo kategorijos raiškos priemonė yra apibrėžiamieji būdvardžiai. Be to, gramatiškai ši kategorija pasireiškia morfosintaksiniais ir sintaksiniais apibrėžtumo efektais, kylančiais iš jos sąveikos su kitomis kategorijomis. Būdvardžio nebuvimas daiktavardiniame junginyje parodo, kad apibrėžtumo kategorija formaliai nėra išreikšta. Holvoet'as, Tamulionienė įrodinėja, kad apibrėžtumas lietuvių kalboje laikytinas daiktavardinės frazės kategorija, nepaisant to, kad jis junginiuose su įvardžiuotiniais būdvardžiais žymimas būdvardžio forma. Autorių daroma išvada, kad „apibrėžtumo kategorijos raiškos vieta ir aprėpiama sritis šiuo atveju nesutampa“ (Holvoet, Tamulionienė 2006: 13). Formaliu daiktavardinės frazės apibrėžtumo rodikliu gali būti laikoma įvardžiuotinės būdvardžio formos įvardinė morfema – jis, – ji (Spraukienė 2008: 6). Inherentiškai apibrėžtumas būdingas ir tikrinių vardų kognityviniam modeliui. Kita

apibrėžtumo žymėjimo priemonė yra įvairūs įvardžiai. Anot Rosino, požymį „identifikuojamasis“ turi asmeniniai įvardžiai (aš, mes, tu, jūs, jis, ji ir kt.), savybiniai įvardžiai (savas, manas, tavas ir kt.) ir, be abejo, rodomieji įvardžiai, arba demonstratyvai (šis, šitas, šitai, anas, tas ir kt.) (Rosinas 1996: 114). Nežymimųjų artikelių funkciją, anot Rosino, lietuvių kalboje turi egzistavimo reikšmės įvardžiai *vienas, kažkoks, kažin koks* ir rodomasis įvardis *toks* (ibid.: 69). Parodomieji įvardžiai, reikšdami apibrėžtumo deskripciją, dar gali atlikti ir deiktinę funkciją. Pastaroji gali būti vykdoma kaip konkretus gestas arba kaip abstraktesnė nuoroda ir dar implikuoti „artimesnis vs. tolimesnis“ sąvoką. Rosinas teigia, kad reikšmės demonstratyvas *tas* ir kai kuriais atvejais *šitas* atlieka panašią funkciją kaip artikelinių kalbų žymimieji artikeliai (Rosinas 1980: 96). Dėl nepakankamo sugramatinimo laipsnio ir vartosenos fakultatyvumo Rosinas pasiūlė šiuos nekirčiuotus demonstratyvus vadinti artroidais (ibid.). Be to, apibrėžtumas daugeliu atvejų gramatikoje pasi-

reiškia netiesiogiai – per žodžių tvarką, linksnių vartojimą ir pan.

Prancūzų kalboje apibrėžiamąją deskripciją gryniausiu pavidalu reiškia artikeliai, taigi apibrėžtumo žymėjimas yra sugramatintas. Prieš daugumą daiktavardinių junginių prancūzų kalboje eina mažiausiai vienas determinantas. Išimtytys – daiktavardžiai, kurie realizuojami kalboje be determinantų (dauguma tikrinių vardų; kai kurios stiliaus figūros: atskyrimas, asindetonas, parataksė), ir daiktavardžiai, kurie vartojami virtualiai. Tačiau dažniausia, kaip jau minėta, daiktavardis yra lydimas determinantų; jų yra įvairių. Išskiriamos dvi didelės determinantų kategorijos: referencijos ir kiekiniai.

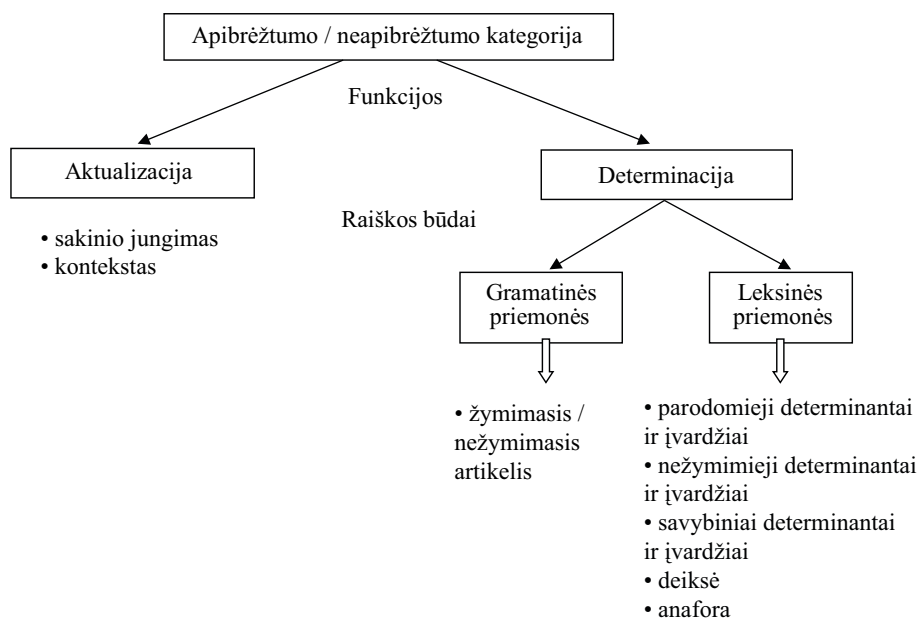
Referencijos determinantai:

I. Apibrėžiamieji:

- 1) žymimieji artikeliai (le, la, les);
- 2) parodomieji (ce, ce...-ci, ce...-là, cette, cette...-ci, cette...-là etc.);
- 3) savybiniai (mon, ma, mes, ton, ta, tes etc.).

II. Neapibrėžiamieji:

- 1) nežymimieji artikeliai (un, des etc.);

1 pav. Apibrėžtumo / neapibrėžtumo funkcijos ir raiškos būdai prancūzų kalboje (pgl. Mashtakova 2010)

- 2) kiti nežymimieji determinantai (certain(s), quelque...).

Kiekiniai determinantai:

- 1) kelintinis, kiekinis skaitvardis (un, une, deux, trois etc.);
- 2) nežymimasis būdvardis (plusieurs, divers etc.);
- 3) neskaičiuotiniai determinantai ((un) peu de, beaucoup de..., quelques, tout, tous, chaque, la plupart etc.) (Watbled 2006).

Iš ankstesnės klasifikacijos matome, kad apibrėžtumo kategorija prancūzų kalboje nėra tik tam tikrų gramatinių priemonių raiška. Tai taip pat inherentiškas tikrinių vardų apibrėžtumas, įvardžiai, deiksė, anafora ir pan. 1 pav. pavaizduoti apibrėžtumo / neapibrėžtumo funkcijos ir raiškos būdai prancūzų kalboje.

Daiktavardinio junginio gramatinio apibrėžtumo ypatybės lietuvių, besimokančių prancūzų kalbos, tekстыne (empirinės analizės rezultatai)

Tyrimo tikslai:

1. Išanalizuoti prancūzų kalbos daiktavardinio junginio gramatinio apibrėžtumo vartojimo ypatumus lietuvių, besimokančių prancūzų kalbos, rašytinėje kalboje.
2. Įvertinti jų įtaką rašytinės kalbos kokybei.

Šių tikslų siekiama sprendžiant tokius tyrimo uždavinius:

1. Sukaupiti tekstyną, kuris sudarytas iš baigiamojo prancūzų kaip užsienio kalbos egzamino rašto darbų.
2. Ištirti daiktavardinių junginių apibrėžtumo kokybinius (naudojant konkordancus), kiekybinius (naudojant dažnumo sąrašus) parametrus mokinių kalbos tekstynuose.
3. Išanalizuoti daiktavardinių junginių gramatinio apibrėžtumo ypatumus tiriamuosiuose tekstynuose.

Tiriamieji – baigiamųjų klasių moksleiviai. Bendras tyrimo dalyvių skaičius – 248. 2011 m. – 87 mokiniai, 2012 m. – 67, 2013 m. – 48, 2014 m. – 47, 2015 m. – 52. Vidutinis tiriamųjų

amžius – 18 metų (± 1 metai), siekiamas lygis – B1 „Slenkstis“.

Tyrimė nagrinėjama tik viena baigiamojo egzamino dalis – samprotaujамieji rašiniai. Vidutinis rašinio ilgis – 222 žodžiai. Šie darbai rankomis buvo suvesti į elektronines laikmenas, visas tekstyno dydis – 55 110 žodžių.

Tekstynas sudarytas iš egzamino metu rašytų darbų, rašytinė kalba suponuoja gilesnį apmąstymą, planuojamų veiksmų seką, o tai leidžia manyti, kad, rašydami šiuos rašinius, moksleiviai siekė produkuoti taisyklingą ir, kiek leido jų kompetencija, kokybišką rašytinę kalbą. Visi rašė ta pačia tema, nesinaudojo jokia pagalba: žodynais ar gramatikos šaltiniais. Vadinas, tyrime naudoti tekstynai gali būti laikomi autentiška mokinių kalba.

Tyrimo medžiaga yra samprotaujамieji rašiniai, mokinių prašoma išreikšti savo nuomonę apie vieną ar kitą dalyką, jie pasakoja savo patirtį. Remiantis šia medžiaga, tyrimui pasirinktas prancūzų kalbos daiktavardinio junginio gramatinis apibrėžtumas (apibrėžiamieji determinantai), išanalizuoti apibrėžtumo požymių ypatumai lietuvių, besimokančių prancūzų kalbos, rašytinėje kalboje, įvertinta jų įtaka rašytinės kalbos kokybei.

Prancūzų kalboje determinantas (*D*) ir daiktavardis (*N*) yra du pagrindiniai daiktavardinio žodžių junginio dėmenys, jie sudaro šio junginio pagrindą. Daiktavardis gali būti tikrinis ir bendrinis.

$$SN(DJ) = D + N \text{ (des enfants (vaikai))}$$

Pabrėžtina, kad determinantai yra ne tik morfema, išreiškianti daiktavardžio gramatinės kategorijas, bet ir papildomų reikšmės niuansų, temos ir remos jungimo, intertekstualumo raiškos priemonė tam tikrame pasakyme bei visame tekste. Determinantai yra pagrindinė referencijos koordinavimo priemonė (Sprauinienė 2008: 109), jų pasirinkimas priklauso nuo pragmatinės teksto reikšmės. Substancija gali būti apibūdinama kokybiškai ir kiekybiškai, ši determinacijos kategorija prancūzų kalboje yra reiškia ir artikeliu, turinčiu du aspektus: kokybinį ir kiekybinį.

Mokinių tekстыne aptikta tokių determinantų:

- Artikeliai (žymimieji (*le, la, les, l'*), nežymimieji (*un, une, des*), daliniai (*du, de la, des, de l'*)).
- Savybiniai (*mon, ma, mes, etc.*), parodomieji (*ce, cette, ces, cet*), pažymimieji (*autre, chacun*), nežymimieji (*quelque, certain*), apibendrinamieji (*tout, toute*) įvardžiai.
- Kiekiniai (*deux*), kelintiniai (*premier*) skaitvardžiai.
- Kiekybės prieveiksmai (*beaucoup*).

Reikia pažymėti, kad kiekybės apibrėžtumas nebūtinai eina kartu su kokybiniu. Daiktavardžiai su daliniu artikeliu *du, de la, des, de l'*, taip pat tie, kurie eina su skaitvardiniais būdvardžiais (*beaucoup, peu* ir t. t.), nusakomi kiekybiniu ir kokybiniu neapibrėžtumu.

Dažniausiai vartojami determinantai yra artikeliai. Tekстыne dominuoja žymimieji artikeliai (1 lentelė).

1 lentelė. Dažniausiai vartojami determinantai

Les	1,929
La	1,214
L'	1,048
Le	880
Des	679
Un	275
Une	267

Tai gali būti užduočių koreliacija. Remiantis kontekstine teorija, determinantų pasirinkimas priklauso nuo teksto struktūros. Apibrėžiamieji determinantai remiasi informacija, kurią komunikacijos dalyviai gali gauti iš konteksto. Samprotaujamieji rašiniai suponuoją, kad bus aprašomi apibrėžti, mažiausiai vienam komunikacinio proceso veikėjui žinomi dalykai, taigi galima tikėtis, kad referencijos determinantų skaičius bus gana ryškus (tai parodo žymimųjų artikelių dominavimas). Tačiau savybinių įvardžių skaičius nėra toks didelis, kokio buvo galima šiuo atveju laukti (2 lentelė).

2 lentelė. Savybinių įvardžių vartojimas

Notre (<i>nôtre, notes</i>)	230 (5, 2)
Mon	171
Mes	170
Nos	140
Leur	69
Ma	61
Son	61
Ses	56
Sa	52
Leurs	50
Votre	14
Ton	8
Tes	6
Ta	5

Kalbant apie savo išgyvenimus, mokiniams tenka susidurti su daiktavardžio junginiui būdinga apibrėžtumo kategorija. Mokiniai turi tinkamai pavartoti referencijos nustatymo priemonės, kurios yra skirtingai reišiamos jų gimtojoje lietuvių ir prancūzų kalboje, kaip jau buvo aptarta anksčiau. Prancūzų kalboje apibrėžtumas žymimas specialiais rodikliais, dažniausiai žymimaisiais artikeliais. Vienas iš apibrėžtumo tipų yra deiktinis apibrėžtumas, kurio kalbiniai rodikliai yra parodomieji įvardžiai. Parodomiojo įvardžio funkcija iš esmės yra dvejopa – jis atlieka deiktinę funkciją, bet tuo pačiu metu žymi ir apibrėžtumą. Deiktiniu apibrėžtumu išskiriamas daiktavardis dažniausiai negauna papildomo apibrėžtumo žymėjimo. Tekстыne deiktinio apibrėžtumo kalbiniai rodikliai (parodomieji įvardžiai) taip pat, kaip ir savybiniai įvardžiai, nėra dažni (3 lentelė).

3 lentelė. Parodomųjų įvardžių vartojimas

Cette (<i>Cetes</i>)	152 (1)
Ces	73
Ce	56
Cet (<i>Cets</i>)	14 (1)
Cettes	13

Iš tekstyno duomenų matyti, kad mokiniai nėra labai išradingi ir nevarijuoja gramatinėmis apibrėžtumo priemonėmis – dažniausiai pasirenkamas žymimasis artikelis. Tokių priemonių, kaip pažymimasis būdvardis (*Ton livre*).

Ce livre. Quelques livres. Trois livres. Quel livre? Quel livre!...), kuris suteikia papildomą semantinę nuorodą artikeliui, aptikta visai mažai.

Tai neprisideda prie mokinių produkujamos kalbos kokybės, leksikos kartojimas sukuria monotonišką ir skurdžią, nors gramatiškai ir taisyklingą kalbą. Tuo labai skiriasi besimokančiųjų prancūzų kalbos kalba nuo gimtakalbių, jiems būdingas išskyrimas, pabrėžimas, apibrėžtumo / neapibrėžtumo patikslinimas. Pagrindinis determinantų vaidmuo yra daiktavardžio aktualizacija, t. y. paskelbti, kad daiktavardis nebe virtualus, bet turi ryšį su referentu. Daiktavardžio aktualizacija gali būti reiškia ir įvairiais sintaksiniais elementais, kurie vadinami ekspansijomis arba pagrindinio dėmens satelitais. Tai gali būti epitetai, papildiniai, santykiniai sakiniai ir pan. (tai – tolesnį tyrimų objektas).

Determinantų skaičius, giminė, asmuo.

Prancūzų kalbos determinantai turi būti derinami gimine ir skaičiumi su daiktavardžiu, kurį lydi. Lehmannas (1988) derinimą daiktavardinio junginio viduje vadina „vidiniu derinimu“ ir teigia, kad jis iš prigimties yra referencijos nustatymo priemonė. Holvoet'o teigimu, redundancija, kurią pastebime prancūzų kalbos daiktavardiniame junginyje ir kuri būdinga tik daiktavardinio junginio viduje pasireiškiančiam derinimui, yra naudinga (Holvoet 2009: 129). Analizuojamame tekстыne determinantai daugeliu atvejų yra suderinti. Pasitaiko klaidų, kai painiojama giminė (47 proc.), rečiau – skaičius (9 proc.). Keletas pavyzdžių:

Affecter le santé;

le dépendance;

c'est le meilleur façon;

le plupart du temps;

point de vue de ce question;

ce langue n'est pas populaire.

Tekstyno duomenys rodo gimtosios lietuvių kalbos įtaką besimokantiems prancūzų kalbos, pvz.:

L'universitet (5) – l'université;

Travail fait avec les mains (6) – travail fait à la main;

Le radio (58) vietoj la radio;

Le télé (20) – la télé;

Le chose (6) – la chose;

Le reduction de (6) – la reduction;

Tout les personnes (8) – toutes les personnes.

Kalbant apie giminę, kuri daugelio daiktavardžių yra nemotyvuota, mokiniai dažniausiai klydo, derinimo gavikliui priskirdami giminės požymį – neatsižvelgta į derinimo daviklio poziciją, dažnai prancūziškam žodžiui priskirta lietuviško atitiktens giminė. Kai veiksny yra vyriškosios giminės, o jo turimas objektas – moteriškosios, mokiniai dažnai pasiduoda anglų kalbos įtakai ir vartoja vyriškosios giminės savybinį determinantą, nors pagal prancūzų kalbos taisyklės moteriškosios giminės objektas reikalauja moteriškosios giminės determinanto: *Il parle de son voiture. – Il parle de sa voiture.* Savybiniai įvardžiai turi ne tik giminės, skaičiaus, bet ir asmens kategoriją, kurios reikšmė yra santykis tarp to, kas reiškia tariniu, ir to, kas reiškia veiksnium, be to, šiam santykiui turi įtakos kalbančiojo asmens suvokimo ir interpretacijos prizmė. Lietuvių kalboje priklausomybės raiškai asmuo daro tokią pat įtaką, kaip ir prancūzų kalboje (*Jis vairuoja mano mašiną. – Il conduit ma voiture.*), išskyrus atvejį, kai daikto turėtojas kartu yra ir sakinio veiksnys. Tokiu atveju lietuvių kalboje vartojamas savybinis įvardis *savo*, o prancūzų kalboje tokios taisyklės – būtinybės atsižvelgti į veiksnį – nėra (*Aš vairuoju savo mašiną. – Je conduis ma voiture.*). Dažnos yra giminės, skaičiaus bei giminės ir skaičiaus kartu morfologinės interferencijos, taip pat ir leksinės interferencijos posesyviųjų formų lygmeniu, ypač daugiskaitoje.

C'est très grande damage pour notre petits.

... dans nos vie il y a telephone port;

...dans la plage sans leur ordinateurs comme ils on.

Taigi kalbinių elementų panašumai dažnai tampa interferencijos priežastimi. Mokinių kalbos lygis nėra aukštas, pagal programą yra siekiama B1 lygio, tad remiamasi jau išmoktų kalbų patirtimi.

Kalbant apie kiekybinį apibrėžtumą, daiktas yra kiekybiškai apibrėžtas, kai vartojamas žymimasis vienaskaitos ir daugiskaitos artikkelis,

nežymimasis vienaskaitos artikelis, kelintiniai ir kiekieniai skaitvardžiai, kurie gali būti lydimi žymimojo artikelio arba kitų determinantų tipų. Iš tekstyno analizės matyti, kad lietuviai, besimokantys prancūzų kalbos, dažniausiai vartoja žymimąjį artikelį (43 proc.), kiek rečiau – skaitvardžius (28 proc.), pastebimas polinkis į konkretumą – dažniausiai vietoj tokių determinantų, kaip *plusieurs, beaucoup, certain, divers etc.*, ką dažniausiai pasirenka prancūzai, lietuviai vartoja tikslų skaičių. Nežymimojo vienaskaitos artikelio, kaip kiekybinio apibrėžtumo, atvejų tekстыne pasitaiko itin retai.

Determinantų vieta. Įprasta determinantų vieta yra prieš apibrėžiantį daiktavardį, bet jie gali būti atskirti vienas nuo kito būdvardžiu arba kitu determinantu:

Un beau jour. Un autre jour.

Tekstynas suteikia galimybę atsekti ne tik vieno ar kito determinanto buvimą kalbos sraute, bet ir pamatyti jo vartojamą aplinką. Taigi net iš nedidelės apimties tekstyno duomenų aiškiai matyti, kad vyraujantys struktūriniai tipai yra vientisiniai daiktavardiniai žodžių junginiai, labiausiai paplitęs $SN = D + N$, kur D dažniausiai yra žymimieji artikeliai, daugeliu atvejų tinkamai suderinti (4 lentelė).

Antroje vietoje – $SN = D + N + Adj$, trečioje – daiktavardinis žodžių junginys $SN = D + N + SP$, išreiškiantis posesyvumo kalbinę-semantinę kategoriją. Šie tipai padeda mokiniams išsakyti asmeninį požiūrį į kalbamą dalyką raštu, parodyti išmanymą kalbama tema, pasirinkti tinkamus argumentus ir juos išreikšti rišliai bei taisyklingai, kiek leidžia jų lingvistinė kompetencija.

Dažniausios determinantų vartosenos klaidos

Lietuvių kalbos apibrėžtumo kategorijos gramatinė raiška, kaip matėme, nėra tokia reguliari, lyginant su prancūzų kalba. Taigi lietuviams gana sunku perprasti stipriau sugramatintą apibrėžtumo raišką prancūzų kalboje. Tyrimui pasirinkti mokinių tekstynai parodė, kad dažnai artikeliai painiojami arba visai praleidžiami, pavyzdžiui:

L'ordinateur et internet (48);

apprendre de français (11);

le besoin les technologies modernes (15);

Chaque jour internet (6);

ma l'avenir (6);

4 lentelė. Pavyzdžiai iš tekstyno

N Concordance

- 72 que c'est très bien, parce que dans le monde il y a beaucoup des jeunes
73 mamam utilise l'ordinateur quand elle a le temps libre. Elle lis la publicité et les
74 leur proches, les amis ou même avec le travail. Dans cette situation, les gens

N Concordance

- 3 y a des personnes qui ne regardent pas la télé ou qui ne surfent pas sur Internet
4 tout le monde utilise des avantages de la médecine. Maintenant il y a beaucoup
5 des pilules si nous avons un mal à la tête, un mal à la gorge, si nous avons

N Concordance

- 4 trop d'utilisation d'Internet complique les relations familiales et amicales. Les
5 , le sport, etc. est placée à l'Internet. Les entreprises cherchent des
6 à l'Internet et utilisent e-mail. Si les gens veulent participer dans la vie

*France, Canada (20);
la français (23).*

Kadangi šis tekstynas nėra lemuotas ar gramatiškai anotuotas (įmanoma tik tam tikrų žodžio formų arba jo dalių paieška), tad pastebėti ir išryškinti, kokias netinkamas determinantų formas ir kiek jų mokiniai vartoja, kurias visai praleidžia, šiame etape nėra įmanoma, bet jau dabar pirminė tekstynų analizė leido padaryti tam tikras išvalgas apie daiktavardinio junginio gramatinio apibrėžtumo ypatybes, būdingas B1 lygiui.

Išvados

1. Iš tekstyno duomenų matyti, kad mokiniai nelabai varijuoja gramatinėmis apibrėžtumo priemonėmis, dažniausiai apibrėžtumui žymėti pasirenkamas žymimasis artikelis (buvo aptiktas 5 071 atvejis). Deiktinio apibrėžtumo kalbiniai rodikliai (parodomieji įvardžiai) taip pat, kaip ir savybiniai įvardžiai, nėra dažni.
2. Analizuojamame tekстыne determinantai daugeliu atvejų yra suderinti, tačiau pasitaiko ir klaidų: dažniausiai painiojama giminė (47 proc.), rečiau – skaičius (9 proc.).
3. Kiekybiniam apibrėžtumui žymėti dažniausiai vartojamas žymimasis artikelis (43 proc.), kiek rečiau – skaitvardžiai (28 proc.). Nežymimojo vienaskaitos artikelio, kaip kiekybinio apibrėžtumo, atvejų tekстыne pasitaiko itin retai.
4. Neryškus daiktavardinio junginio gramatinis apibrėžtumas lietuvių kalboje daro įtaką daiktavardinio junginio apibrėžtumui mokinių produkuojamoje prancūzų kalboje, dažnai painiojami, praleidžiami specialūs rodikliai.
5. Kalbinių elementų panašumai dažnai tampa interferencijos priežastimi, pastebima gimtosios lietuvių ir anglų kalbų įtaka.
6. Vyraujantys struktūriniai tipai yra vienisiniai daiktavardiniai žodžių junginiai, labiausiai paplitęs $SN = D + N$, kur D daž-

niausiai yra žymimieji artikeliai. Antroje vietoje – $SN = D + N + Adj$, trečioje – daiktavardinis žodžių junginys $SN = D + N + SP$, išreiškiantis posesyvumo kalbinę-semantinę kategoriją.

Atlikta analizė atskleidžia bendrąsias daiktavardinio žodžių junginio gramatinio apibrėžtumo tendencijas mokinių kalbos tekstynuose, kokie elementai dažniausiai vartojami, kokių vengiama. Tyrimas suteikia vertingų išvalgų tolesnėms analizės kryptims.

Literatūros sąrašas

- Corblin, F. 1987. *Indéfini, défini et démonstratif*. Genève-Paris: Droz.
- Chesterman, A. 1991. *On definiteness: a study with special reference to English and Finnish*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511519710>
- Christophersen, P. 1939. *A study of their theory and use in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hawkins, J. A. 1991. On (in)definite articles: implicatures and (un)grammaticality prediction, *Journal of Linguistics* 27: 405–442.
<http://dx.doi.org/10.1017/S0022226700012731>
- Holvoet, A. 2006. *Daiktavardinio junginio tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Holvoet, A.; Tamulionienė, A. 2006. Apibrėžtumo kategorija, iš A. Holvoet, R. Mikulskas (red.). *Daiktavardinio junginio tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 11–32.
- Holvoet, A. 2009. *Bendrosios sintaksės pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Kazlauskienė, V. 2015. Daiktavardinis žodžių junginys kaip gramatinės kompetencijos elementas prancūzų kalbos baigiamojo egzamino rašto darbuose, *Darnioji daugiakalbystė* 6: 134–158.
<http://dx.doi.org/10.7220/2335-2027.6.7>
- Kempson, R. 1975. *Presupposition and the delimitation of semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lehmann, C. 1988. On the function of agreement, in M. Barlow, C. A. Ferguson (Eds.). *Agreement in natural language*. Stanford, CA: CSLI, 55–65.

Lyons, C. 1999. *Definiteness*. Cambridge: Cambridge University Press.

<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511605789>

Mashtakova, M.V. 2010. *Opredelennost' - neopredelennost' v ruskom i frantsuzskom yazykakh: znacheniya, funktsii i sposoby vyrazheniya – sravnitel'no-istoricheskoe, tipologicheskoe i sopostavitel'noe yazykoznanie*: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Moskva.

Mikulskas, R. 2006. Apibrėžiamųjų būdvardžių aprašo perspektyva, iš A. Holvoet, R. Mikulskas (red.). *Daiktavardinio junginio tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 33–66.

Pakerys, J. 2014. *Kalbos konstruktorius. Įvadinės paskaitos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Rosinas, A. 1980. Lingvistinės pastabos. Dar kelios mintys dėl baltų kalbų artikelio arba artroido, *Kalbotyra* 31(1): 96–98.

Rosinas, A. 1996. *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Russel, B. 1905. On denoting, *Mind* 14: 479–493.

Spraunienė, B. 2008. Apibrėžtumo kategorija ir jos tyrimai lietuvių kalbotyroje, *Lietuvių kalba* 2: 1–12 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 5 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=102>

Spraunienė, B. 2011. *Apibrėžtumo žymėjimas lietuvių kalboje lyginant su danų ir kitomis atrikelinėmis kalbomis*: Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, filologija (04 H). Vilniaus universitetas, Vilnius.

Watbled, J.-P. 2006. *Définitude et référence*. Université de la Réunion.

THE EXPRESSION OF NOUN-PHRASE GRAMMATICAL DEFINITION IN THE CORPUS OF LITHUANIANS LEARNING THE FRENCH LANGUAGE

Vitalija KAZLAUSKIENĖ

Department of Romance Philology, Faculty of Philology, Vilnius University,
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lithuania
E-mail: vitalija.kazlauskiene@yahoo.com

The study of French definition is important from the point of view of linguadidactics and linguistics. It analyzes the difficulties which Lithuanian learners face while studying the French language. The Lithuanian and French languages use different ways to express definition. The aim of this paper is to analyze the peculiarities of noun-phrase grammatical definition usage by Lithuanians learning French in their written language, as well as to evaluate its influence on the quality of their written language. The paper overviews the notion of definition, its types, the ways of expressing it in Lithuanian and French. More attention is paid to definition as noun-phrase grammatical category, which is important for reference coordination. The paper also presents the analysis of noun-phrase grammatical definition in the written works of the French language final examination.

Keywords: definition, reference, noun-phrase, determiners, corpus of Lithuanians learning French.